

Exoten in de Bourgoyen: hoe verder?

GEERT SPANOGHE

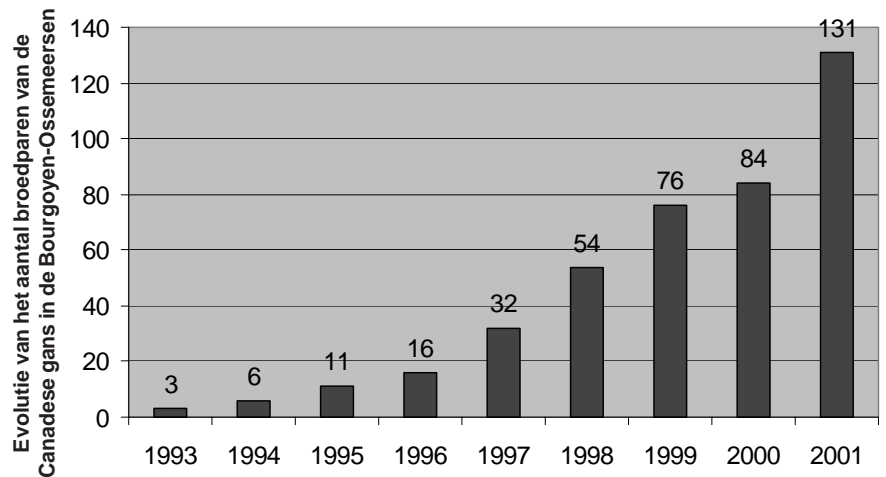
De bestrijding van exoten vormt een onderdeel van het beheersplan (1996) van het stedelijk natuureservaat Bourgoyen-Ossemers. Exotische planten en de muskusrat worden al jaren bestreden in het reservaat. Sinds een tiental jaar is de opvallendste exoot hier echter de Canadese gans. Onlangs werd beslist dat ook deze vanaf 2002 zal worden bestreden. In dit artikel wordt uiteengezet waarom voor deze maatregel gekozen werd en hoe onze vereniging hierbij betrokken is. Omdat het hier niet zomaar gaat om het uittrekken van een exotisch boompje of een rij populieren, maar om het bestrijden van opvallende, mooie dieren, vinden wij het zeer belangrijk onze leden toe te lichten waarom wij achter deze maatregel staan.

Wat is een exoot?

Een 'exoot' in Vlaanderen is een uitheemse soort die hier op onnatuurlijke wijze is gekomen. Zij is geïntroduceerd, wat zowel toevallig (door ontsnappen en verwilderen van tamme dieren) als moedwillig (door actief uitzetten) kan zijn gebeurd. Soorten die oorspronkelijk ook van elders komen, maar hier op eigen krachten raken, zoals de *Turkse tortel*, worden wel eens 'immigranten' genoemd. In feite gaat het in zo'n geval om een natuurlijke uitbreiding van het verspreidingsgebied van de soort. Een aantal zuidelijke vogelsoorten, zoals de *kleine zilverreiger*, zijn op dit ogenblik aan zo'n expansie bezig.

De in Gent voorkomende exoten onder de vogels kan men in twee groepen indelen. De eerste groep bestaat uit soorten die hier nooit in het wild voorkomen, zoals de *Canadese gans*, *nijlgans*, *Indische gans* en de *mandarijneend*. De Brusselse *halsbandparkieten* zijn een ander bekend voorbeeld van dit type exoten. Een tweede groep bestaat uit soorten die hier wel van nature voorkomen, maar waarvan de in Gent levende populatie uitsluitend uit exoten bestaat. Een voorbeeld is de *brandgans*, waarvan het zeker is dat de gehele Gentse populatie (ondertussen meer dan 500 dieren) afkomstig is van een vijftiental ontsnapte vogels. In theorie kunnen daar in de winter wilde vogels bij komen. De brandgans is immers een trekvogel, die broedt in Siberië en bij strenge vorst tot bij ons overwintert (voornamelijk in de polders). De gebieden waar de Gentse brandganzen in voorkomen zijn echter zodanig ongeschikt voor wilde brandganzen dat we ervan kunnen uitgaan dat er in deze populatie geen of nagenoeg geen wilde vogels voorkomen.

De Vlaamse populatie Canadese ganzen bestaat volledig uit exoten. Deze populatie is ontstaan uit ontsnapte en verwilderde siervogels, vertoont geen trekgedrag, in tegenstelling tot zijn wilde soortgenoten in Noord-Amerika, en kent geen uitwisseling met andere in West-Europa levende populaties Canadese ganzen.

Aantalexplisie

De aantallen Canadese ganzen in het Gentse zijn de laatste tien jaar naar een ongekennde hoogte gestegen. Dit zal weinig mensen ontgaan zijn. In de Bourgoyen klom het broedbestand van drie paar in 1993 naar 131 in 2001 (zie figuur). Hiermee was de Canadese gans de laatste drie jaar, en ook weer in 2002, de algemeenste broedvogel in het gebied. Alhoewel men de Bourgoyen als een of hét bastion van deze soort in het Gentse mag beschouwen, is het lang niet de enige plaats waar veel Canadezen broeden. De gehele Damvallei (Destelbergen-Heusden-Laarne), de Liedermeers (Merelbeke) en kleinere gebieden als Malem (aan de Water-

sportbaan) en verschillende parken in het Gentse zitten, in verhouding tot hun oppervlakte, met evenveel Canadezen.

Dat leidde tot discussie...

Van in het prille begin (zeg maar eind jaren '80) vreesden veel vogelkijkers voor een populatie-explosie. Dit was namelijk al gebeurd in ons omringende landen (o.a. Engeland). Her en der werd (illegaal) opgetreden door de bebroede eieren van de ganzen te klutsen, waardoor de embryo's zich niet meer verder ontwikkelen maar de ganzen niet tot een tweede legsel overgaan (wat ze wel zouden doen bij het wegnemen of breken van de eieren). Na enkele

jaren groeide de populatie niettemin zodanig aan dat niemand nog naast de Canadezen kon kijken. De discussies over dit fenomeen doken overal op, ook in 'De Grutto', het tijdschrift van de voormalige Actiegroep Bourgoyen-Ossemeersen. Die laatste organiseerde ook een debatavond over dit thema, op 27 februari 1999, met sprekers van verschillende strekkingen. Hoewel de Canadezen exponentieel bleven toenemen, werd er niet echt gevolg gegeven aan deze discussies.

Hoe verschillende meningen evolueerden...

In het begin (tien jaar geleden dus) was er enkel het argument dat men ten allen tijde moest vermijden dat exoten zich kunnen vestigen in onze natuur. Toen waren het nagenoeg alleen vogelkijkers die vonden dat er opgetreden moest worden. De meeste mensen vonden zo enkele Canadeesjes in hun gebied wel plezant.

Na de sterke toename van de populatie vonden steeds meer mensen dat het stilletjes aan een beetje veel werd – 'dit moet wel een effect hebben' – en er toch opgetreden moest worden. Het probleem moest dus zichtbaar zichtbaarder worden vooraleer men zijn mening veranderde. Typisch menselijk?

Sinds enkele jaren kan men spreekwoordelijk zeggen dat de bom ontploft is. De overgrote meerderheid van de mensen die met het probleem geconfronteerd worden, is sterk gewonnen voor het nemen van maatregelen. Onder 'mensen die met het probleem geconfronteerd worden' zijn er vogelkijkers, plantenkijkers, actieve leden van natuurverenigingen, wetenschappers en zelfs wandelaars in door Canadezen dichtbevolkte gebieden. De vraag om in te grijpen is groot.

Welke problemen stellen zich in natuurgebieden?

Er kan gesteld worden dat in Vlaanderen en zelfs in Europa, niet veel wetenschappelijk onderzoek verricht is naar de (negatieve) invloed van Canadese ganzen op flora en fauna. Er zijn echter zoveel aanwijzingen, dat algemeen aangenomen wordt dat er wel degelijk problemen zijn. Hetgeen volgt is dus vooral gebaseerd op losse waarnemingen en feiten die sterk in die richting wijzen.

Flora

Verschillende studies wijzen op ernstige schade aan de vegetatie en hiermee soms gepaard gaande erosie. De negatieve invloed van Canadezen op de vegetatie is ook bij ons duidelijk zichtbaar. Waar er veel zitten verdwijnen waterplanten, worden grote delen van vijver- en slootoevers vegetatieloos door begrazing, vertrappeling en ophoping van uitwerpselen. Hierdoor zijn ze ook veel meer onderhevig aan erosie. Vooral in de Damvallei is er grote paniek. De mooiste dottergraslanden en veenrelictten zijn er zwaar aangetast, sommige misschien zelfs voorgoed vernield. In het voorjaar begeven veel Canadezen zich juist naar deze kwetsbare vegetaties.

Men neemt aan dat buiten het broedseizoen waarschijnlijk niet veel schade aan de vegetatie toegebracht wordt, hoewel daar geen onderzoek naar verricht is. In elk geval is er wel schade aan landbouwgewassen, wat

jaarlijks aanleiding geeft tot verschillende schadeclaims. Naar aanleiding hiervan worden jaarlijks in de zomer al vele Canadezen afgeschoten op akkers. Juiste aantallen zijn echter niet te achterhalen.

Avifauna

De negatieve invloed op broedende vogels is wetenschappelijk zeer moeilijk vast te stellen. Men moet met zodanig veel invloeden rekening houden dat ook gericht onderzoek hierop slechts hypothetische conclusies zou naar voren brengen. Het feit dat bijvoorbeeld verschillende weidevogels in de Bourgoyen het slecht doen, kan naast aan de Canadezen ook toegeschreven worden aan: toeval, veranderingen in waterhuishouding, weersomstandigheden in het broedseizoen, invloed van andere soorten die toe- of afnemen (bv roofvogels of roofdieren, slaapplaats kraaiachtigen in Valkenhuisbos), grotere recreatiedruk, wijzigingen in populaties buiten de Bourgoyen, wijzigingen in het voedselaanbod,... Er zijn echter veel aanwijzingen of waarnemingen dat Canadezen broedende weidevogels verstoren of verjagen, zowel op jaarbasis als op langere termijn. Louter theoretisch kan men sterk vermoeden dat een populatie van 131 koppels met daarbij nog meer dan honderd overzomeraars, wel een effect móét hebben op andere soorten. Men kan niet ontkennen dat het opvallend is dat er in een gebied dat steeds beter beheerd

wordt, steeds minder weidevogels tot broeden komen. Men zou eerder het omgekeerde verwachten.

Waterkwaliteit

Verscheidene studies wijzen op eutrofiëring van water van plassen en sloten door de bemesting door hoge aantallen Canadezen. Bij eutrofiëring wordt het water voedselrijker (door aanrijking met stikstof en fosfor), waardoor de watervegetatie omslaat van soortenrijk naar soortenarm, met een dominantie van slechts enkele, banale soorten. Bij verdergaande eutrofiëring ontstaat algenbloei, wat op zijn beurt kan leiden tot het volledig verdwijnen van waterplanten en tot zuurstoftekorten, en zodoende tot vissterfte.

Beter voorkomen

Wat er ook van zij, velen roepen in deze problematiek het 'voorzorgsprincipe' in. De Canadese gans is nu éénmaal een vreemd element in onze natuurgebieden en ecosystemen. Gezien de grote aantallen en biomassa is een impact op de gebiedseigen levensgemeenschappen te verwachten. Positief of negatief, dat valt op basis van harde wetenschappelijke gegevens voorlopig misschien niet op te maken. De vraag is evenwel of we moeten wachten tot we dat helemaal zeker zijn, om de beslissing te nemen over het al dan niet bestrijden van de soort. Tegen dan kan de schade immers al onherstelbaar zijn of de

populatie zo groot dat bestrijden zeer moeilijk, zelfs onmogelijk geworden is. Het voorzorgsprincipe zegt ons dat we in zo'n geval beter nú ingrijpen, tegen beter weten in, om in elk geval erger te voorkomen.

En nu wordt er ingegrepen

Het is uiteindelijk allemaal zeer snel moeten gaan. Al enkele jaren leefde bij verschillende leden van de WAL-Nat (**W**etenschappelijke **A**dviescommissie **L**eefmilieu – **A**fdeling **N**atuurbehoud, die functioneert als de beheerscommissie van het stedelijk natuurreservaat) de wens om in te grijpen. Verleden jaar werd in opdracht van de Stad Gent een korte studie uitgevoerd (door Olivier Beck, op het Instituut voor Natuurbehoud) met als titel 'Mogelijke maatregelen ter bestrijding van de Canadese ganzen (*Branta canadensis*) in het Stedelijk Natuurreservaat Bourgoyen-Ossemeersen'.

In februari kregen we te horen dat er begin maart een vergadering van de WAL-Nat kwam met als thema deze exoten en de bestrijdingsmogelijkheden. Eigenlijk had zo'n vergadering al veel eerder moeten plaatsvinden, maar de tijd voor een actief optreden drong (met de broedtijd in aantocht) en weinigen wilden de beslissing nog uitstellen. Het liep dus allemaal een beetje te snel om goed te zijn. Vooral de sensibilisatie omtrent de hele zaak, wat voor ons een zéér belangrijk punt is, kwam in gevaar – zeg maar, kon niet meer op tijd komen.

Wat is het standpunt van Natuurpunt Gent?

Aangezien wij lid zijn van de WAL-Nat en daar van ons een standpunt verwacht werd, moest dit onderwerp ook binnen ons bestuur aan bod komen. Het is niet meer dan normaal dat wij als vereniging met één standpunt naar voor komen. Dit standpunt moest dus op korte termijn gevormd worden. Daarom werd binnen het bestuur een rondvraag gehouden. Een kleine toelichting: ons bestuur heeft 27 leden. Alle bestuursleden zijn goed geïnformeerd, zowel door discussies als door de hierboven vermelde studie van Olivier Beck.

Het antwoord op de eerste vraag van de rondvraag, "moet de Canadese gans bestreden worden?", was positief. Het was geen unaniem standpunt, maar met twee stemmen tegen en 17 voor (niet iedereen vulde de enquête in) hadden we daarvoor een zeer ruime meerderheid.

Bij de volgende vragen werd het iets minder duidelijk. Welke maatregelen zouden er moeten genomen worden? Iedereen, behalve twee dus, vond het klutsen van de eieren een te nemen maatregel. Uit verschillende studies blijkt echter dat enkel klutsen de populatie niet indijkt. Een nog altijd grote meerderheid vond dan ook dat er meer dan klutsen aan te pas moest komen. Het vangen en doden van volwassen vogels (lieft in de rui), een maatregel waarvan uit studies blijkt dat ze, in combinatie met klutsen, de populatie kan terugdringen, werd als een nodige bijkomende maatregel beschouwd.

Trouwens, uit de antwoorden op de slotvraag bleek dat een meerderheid vond dat niet alleen Canadezen, maar ook brandganzen, nijlganzen, verwilderde boerenganzen, *roodwangschildpadden* en andere exoten bestreden moesten worden.

Wij konden dus besluiten dat wij over het al dan niet uitvoeren van maatregelen tegen de Canadese gans binnen ons bestuur een duidelijk standpunt hadden. Ons bestuur vindt het inderdaad noodzakelijk dat er opgetreden wordt, op een efficiënte wijze. Wij streven immers naar een prachtig meersengebied, met de planten en dieren die er eigen aan

zijn, en wensen dat daartoe een gepast beheer gevoerd wordt.

En dan de WAL-Natvergadering van 6 maart...

Al vrij snel bleek dat alle partijen in de commissie dezelfde mening hadden. Er werd dus voor ingrijpen gekozen. De maatregel waarvoor het zoals gezegd dringend tijd werd, was het klutsen van eieren. Aangezien de Bourgoyen-Ossemeersen een stedelijk reservaat is, moet een dergelijke maatregel wel goedgekeurd worden door het Schepencollege. Ondertussen gebeurde dit ook, midden april, wat maar net op tijd is.

Als u dit hier leest, zijn dus alle nesten van Canadezen in de Bourgoyen al geklutst. De afspraak was dat wij de (volgens de jachtwetgeving vereiste) aanvraag tot klutsen deden bij de woudmeester (ambtenaar van AMINAL, Afdeling Bos en Groen, verantwoordelijk voor o.a. jacht en wildbestrijding) voor onze percelen en dat de mensen van het Educatief Centrum dat deden voor de percelen van de Stad. Wij hoopten dat er nog praktische afspraken zouden gemaakt worden over hoe men de maatregelen op het terrein het best zou uitvoeren, om verstoring in het gebied zoveel mogelijk te vermijden. Dat is niet meer gebeurd, wat wij betreuren. De uitvoering op het terrein liet ook te wensen over, zo stelden we vast. Van de sensibilisatie, waarover iedereen het toch eens was dat die zeer belangrijk was, hebben wij evenmin iets gehoord vanwege de Stad. Daarna werd er gediscussieerd over hoe men de volwassen vogels gaat

aanpakken. Het wegvangen van ruiende vogels (die dan enkele weken niet kunnen vliegen) na het broedseizoen bleek een na te streven maatregel te zijn. Het voorstel zou zijn dat de gevangen vogels door een veearts een dodelijke injectie zouden toegediend krijgen en afgevoerd worden naar een vilbeluik. Volgens de jachtwetgeving (de Canadese gans behoort immers tot het jachtwild) moeten dergelijke vogels echter naar het OCMW gebracht worden voor consumptie. Blijft dan evenwel de vraag of door injectie gedode dieren daarvoor nog geschikt zijn. Volgens een aantal mensen bestaan er middelen waarbij dit mogelijk is, maar dit moet nog uitgezocht worden. Dit lijkt ons dierenrechtelijk en sociaal de meest verantwoorde manier van handelen. Het verdelen van volgroeide Canadezen moet echter ook door het Schepencollege goedgekeurd worden. Er kan verwacht worden dat dit moeilijker zal liggen dan het klutsen van eieren. Het gaat tenslotte om het doden van volwassen vogels, zelfs al blijkt dit noodzakelijk te zijn in het kader van het beheersplan (dat eveneens goedgekeurd is door het Schepencollege). Alle partijen waren het eens dat jacht in de Bourgoyen absoluut niet kan. Wat niet wil zeggen dat dit geen optie is in het landbouwgebied erbuiten, op voorwaarde dat dit gecontroleerd gebeurt en niet een 'beheersjacht' is, die de soort als jachtwild in stand houdt. De mogelijkheden en discussie hieromtrent is voor de Bourgoyen hoe dan ook niet van toepassing.

Het probleem beperkt zich niet tot de Bourgoyen!

Dit is zonder meer duidelijk. Zelfs al verwijderen we 's zomers alle vogels uit de Bourgoyen (wat al onmogelijk lijkt), dan nog blijft het Canadezenprobleem bestaan. Het gebied zal immers vrij snel opnieuw gekoloniseerd worden door Canadezen uit de omliggende gebieden. Men kan er wel van uit gaan dat de impact weer geringer zal worden, tot het niveau van enkele jaren geleden, toen er nog geen tientallen koppels broedden. Dat alleen al zou de moeite waard zijn. Wij zijn er hoe dan ook van overtuigd dat men érgens moet beginnen en dat deze actie als een maatregel moet beschouwd worden conform met het beheersplan van het reservaat.

Wij hopen dat deze start van de bestrijding van de Canadese gans in de Bourgoyen een signaal is naar andere mensen en instanties, zowel binnen de natuurvereniging, binnen het beleid als naar particulieren. Wij zullen er zelf op aansturen dat Natuurpunt een duidelijk standpunt inneemt over de exotenproblematiek in heel Vlaanderen en dit zowel wat betreft dieren als planten. Op die manier zal het probleem eindelijk op grote schaal erkend en aangepakt kunnen worden. Als zowel natuurverenigingen (afdelingen en nationaal) als beleidsinstanties een duidelijk standpunt vormen, kan er samen naar mogelijke oplossingen worden gezocht. Wij hopen dat er op korte termijn op een hoger niveau dan dat van onze afdeling iets aan de exotenproblematiek wordt gedaan. ☒

